

κτονίαν παρὰ τὴν κατασχύνην, εἰς τὴν ὅποιαν ἐξανάγκης μέλλει νὰ πέσῃ καὶ αὐτὴ καὶ ὁ δυστυχὴς αὐτῆς καρπός. Προσφύεστερον ἄλλο μέσον νὰ ἐμποδισθῇ τὸ ἀδίκημα ταῦτο δὲν εἶναι παρὰ νὰ ὑπερασπίζεται μὲ νόμους δραστικούς ἢ ἀδυναμία ἐναντίον τῆς τυραννίας, ἥτις ἀγαπᾷ νὰ μεγαλύνῃ τὰ κακὰ, ὅσα δὲν ἐμποροῦν νὰ σκεπασθῶσι μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ἀρετῆς.

Ὁ σκοπός μου εἶναι, ὄχι νὰ σμικρύνω τὴν δικαίαν ἀποστροφὴν καὶ φρίκην τῶν ἀδικημάτων τούτων, ἀλλὰ νὰ δείξω μόνον τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὅποιαις προέρχονται καὶ νὰ συνάξω ἀπὸ τὰ προειρημένα τὸ γενικὸν ταῦτο συμπέρασμα· « Δὲν εἶναι δίκαια (τὰ ὅποιον σημαίνει, « δὲν εἶναι ἀναγκαῖα) ἢ ποινὴ τινὸς ἀδικήματος, ἐνόσιον ὁ νόμος δὲν ἐμεταχειρίσθῃ, διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, τὸ προσφύεστατον ἀπ' ὅλα τὰ δυνατὰ εἰς τὴν παρούσῃν τοῦ ἔθνους κατάστασιν μέσα. »

§ XXXVII.

ΠΕΡΙ ΕΙΔΟΥΣ ΤΙΝΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΕΞΑΙΡΕΤΟΥ.

Θέλει παρατηρήσειν ὁ ἀναγνώστης, ὅτι δὲν ἐλάλησα περὶ ἐκείνου τοῦ ἀδικήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ποινὴ κατέκλυσε τὴν Ἰουρώπην μὲ ἀνθρώπινα αἵματα, καὶ ἀντίφετόσας ὀλεθρίους πυρὰς. Εἰς αὐτὰς κατεφλέγοντο ζῶντες ἄνθρωποι, καὶ ἐγένοντο εἰς τοῦ τυφλοῦ λαοῦ τὰς αἰσθήσεις ἴαμα τερπνόν, καὶ γλυκύτετον ἄκουσμα, αἱ συγκεχυμένα κρᾶυγαι, ἀναβαίνουσαι μὲ τὸν πυκνὸν καπνὸν ἀπὸ τὰ καϊόμενα τῶν ἀθλίων σώματα. Ἀλλ' οἱ φρόνιμοι θε-

λουν εὐκόλῃ καταλάβειν, ὅτι ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος, εἰς
 τοὺς ὁποίους ζῶ, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις δὲν μὲ συγχωροῦν
 νὰ ἐξετάσω τὴν φύσιν τοῦ ἀδικήματος τούτου. Ἐξω τῆς
 ὑποθέσεώς μου, καὶ πολλὰ διεξοδικὸν ἤθελ' εἶσθαι νὰ ἀπο-
 δείξω, ἐναντίον εἰς τὸ παράδειγμα πολλοτάτων ἔθνων,
 πόσον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν πολιτείαν ἡ παντελὴς ὁμο-
 φροσύνη τῶν πολιτῶν· πόσον εὐκόλως αἱ διάφοροι δόξαι,
 ὅσον λαπτῆ, σκοτεινὴ καὶ ἀκατάληπτος εἰς τὸν ἀνθρώ-
 πινον νοῦν καὶ ἂν ᾖναι ἡ διαφορὰ των, ἐμποροῦν ὅμως
 νὰ ταραξῶσι τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὁσάκις ἡ μία δὲν κυ-
 ριεύει πλέον παρὰ τὰς ἄλλας· πόσον εἶναι πολύπλοκος
 ἡ φύσις τῶν δοξῶν καὶ τῶν ὑπολήψεων, εἰς τρόπον,
 ὥστε, ἐνόσω συμβράζουσαι καὶ συνταρασσόμεναι, τινὲς
 ἀπ' αὐτὰς καθαρίζονται, καὶ ἐπιπλέουν ὡς ἀληθεῖς, ἢ
 βυθίζονται καὶ καταφρονοῦνται ὡς ψευδεῖς, ἄλλαι, ὀλι-
 γώτερον σταθεραὶ καὶ βέβαιαι, ἔχουν χρεῖαν δυνάμεως
 καὶ προστασίας· πόσον ἀναγκαῖον εἶναι, τέλος πάντων,
 νὰ ἐξουσιάζωνται τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, ἂν καὶ
 ἡ τοιαύτη ἐξουσία φαίνεται μισητὴ καταδυναστεία,
 ἀναγκάζουσα τοὺς ἀνθρώπους νὰ γίνωνται ὑποκριταί,
 καὶ νὰ ἀχρειοῦνται παντάπασιν, καὶ ᾖναι ἐναντία εἰς τὸ
 πνεῦμα τῆς πραότητος καὶ τῆς φιλαδελφίας, τὴν ὁποίαν
 διδάσκουν ὁ φυσικὸς λόγος καὶ ἡ ὑπερσέβαστος Θρησκεία.
 Ὅλα ταῦτα, ἂν καὶ παράδοξα, πρέπει νὰ λογίζωνται ὡς
 ἐναργῶς ἀποδειγμένα, καὶ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώ-
 πους, ἂν εὔρεθῃ νόμιμος ἐξουσία δυνατὴ νὰ τὰ κατορθώσῃ.
 Εἶναι μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος μου περὶ τῶν πο-
 λιτικῶν ἀδικημάτων, ὅσα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον

φύσιν, καὶ ἀπὸ τὴν παρέχασιν τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, καὶ ὄχι περὶ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀμαρτιῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐταὶ αἱ κοσμικαὶ ποιναὶ πρέπει νὰ διορίζωνται μὲ κανόνας διαφόρους ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς περιωρισμένης φιλοσοφίας.

§ XXXVIII.

ΠΕΡΙ ΠΗΓΩΝ ΤΥΝΩΝ, ΕΚ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΓΕΝΝΩΝΤΑΙ ΠΟΛΛΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑΙ ΑΔΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ· ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΣ.

Πηγὴ ἀδικιῶν καὶ σφαλμάτων γίνονται αἱ ψευδεῖς περὶ ὠφελείας ἐννοιαί, τὰς ὁποίας φαντάζονται οἱ νομοθέται. Ψευδῆ ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις προσέχει πλέον εἰς τὰ μερικὰ παρὰ εἰς τὰ κοινὰ ἄτοπα, ὅστις θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νὰ τὰ διεγείρῃ, ὅστις τολμᾷ νὰ ὑποτάσῃ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς τὴν ἰδίαν του θέλησιν. Ψευδῆ ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις παραβλέπει μυρίας ἀληθεῖς ὠφελείας διὰ τὸν φόβον ἐνὸς ἀτύπου, ἢ πολλὰ μικροῦ, ἢ παντελῶς ἀνυπάρκτου, ὅστις ἤθελ' ἀφαιρέσειν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὴν φόβον τῶν πυρκαϊῶν, καὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ πνιγμοῦ, ὅστις δὲν θεραπεύει τὰ κακὰ πλὴν μὲ τὸν ἀφανισμόν πολλῶν καλῶν. Ἀπὸ τοιαύτας ψευδεῖς ἐννοίας ἐγεννήθη, παραδείγματος χάριν, ὁ νόμος, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν ὀπλοφορίαν. Αὐτὸς δὲν ἀφαιρεῖ τὰ ὄπλα πλὴν ἀπ' ἐκείνους μόνους, ὅσοι δὲν κλίνουν εἰς τὰς κακουργίας· διότι ὅσοι τολμοῦν γὰ ἀθετήσασαι τοὺς πλέον ἱερούς καὶ

ἔξιολόγους τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς πολιτικῆς κοινω-
 νίας νόμους, ἵπῳ θέλουν σεβασθῆν νόμους εὐτελεῖς,
 ὑπαγορευμένους ἀπὸ αὐτογνώμονα ἐξουσίαν; Τοιούτων
 νόμων ἢ μὲν παράβασις εὐκόλα φεύγει τὴν ποινὴν ἢ δὲ
 ἀκριβῆς τήρησις ἀναιρεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν,
 ἀγαπητὴν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἀγαπητὴν εἰς τὸν σο-
 φὸν νομοθέτην, καὶ ὑποβάλλει τοὺς ἀθίους εἰς ὄλας ἐκεί-
 νας τῆς ἐπιηρείας, ὅσας ἔπρεπε νὰ πάσχωσιν οἱ κακοῦρ-
 γοι. Οἱ τοιοῦτοι νόμοι βλάπτουν τοὺς προκαλουμένους,
 καὶ ὠφελοῦν τοὺς προκαλοῦντας εἰς μάχην, καὶ, ἀντὶ
 νὰ ἐλαττώσωσιν, αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν φόνων,
 προξενοῦντες εἰς τοὺς κακοὺς πλειοτέραν εὐκολίαν νὰ
 πειράζωσι τοὺς ἀίπλους παρὰ τοὺς ὠπλισμένους. Οἱ
 τοιοῦτοι ψοφῶδεῖς, καὶ ὄχι κωλυτικοὶ τῶν ἀδικημάτων
 νόμοι, γεννῶνται ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις τύπους μερικῶν
 τινῶν πράξεων, καὶ ὄχι ἀπὸ φρόνιμον σκέψιν τῆς βλά-
 βης ἢ τῆς ὠφελείας γενικοῦ τινὸς ψηφίσματος. Πευδῆ
 ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει, ὅστις ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς συνά-
 θροισιν αἰσθητικῶν ὄντων τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμετρίαν
 τῆς ὁποίας εἶναι δεκτικὴ ἢ ἀψυχὸς καὶ ἀναίσθητος ὕλη
 μόνη· ὅστις παραβλέπει τὰς παρούσας ἰσχυρὰς ἀφορ-
 μὰς, μόνας ἱκανὰς νὰ ἐνεργήσωσι σταθερῶς εἰς τὴν
 ψυχὴν τοῦ πλήθους, καὶ μεταχειρίζεται τὰς μακρυμέ-
 νας, τῶν ὁποίων οἱ τύποι εἶναι ἀνίσχυροι καὶ προσιωρητοί,
 ἔξω ἂν ἡ δύναμις τῆς φαντασίας ἦναι τόσο ὑπερβολικὴ
 (καὶ τοιαύτη σπανίως εὐρίσκεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους),
 ὥστε νὰ μεγαλύνῃ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον μακρυμένα ἀντι-
 κείμενα. Πευδῆ, τέλος πάντων, ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει,

ὅστις προσέχει εἰς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ χωρίζει τὸ κοινὸν ἀπὸ τὸ κατὰ μέρος καθενὸς συμφέρον.

Διαφέρει κατὰ τοῦτο ἢ φυσικῇ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, ὅτι ὁ ἄγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος δὲν βλέπει τοὺς ἄλλους παρὰ τόν μόνον, ὅσον ἀρκεῖ εἰς ἰδίαν του ὠφέλειαν· ὁ δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εὕρισκόμενος ἄνθρωπος παρακινεῖται συχνὰ ἀπὸ τοὺς κακοὺς νόμους νὰ βλέπῃ τοὺς ἄλλους καὶ χωρὶς ἰδίαν του ὠφέλειαν. Φοβίζει καὶ καταπλήττει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ὁ τύραννος· ἀλλ' ὁ φόβος ἀντανακλιόμενος ἐπιστρέφει μὲ πολὺ μεγαλητέραν βίαν, διὰ νὰ βασανίσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου. Ὅσον πλέον περιορίζεται εἰς ὀλίγους ὁ φόβος, τόσον ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος γίνεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς εὐδαιμονίας του. Ἀλλ' ὅσον πλέον γίνεται δημόσιος, ἤγουν ὅσον αὐξάνει τῶν φοβουμένων ὁ ἀριθμὸς, τόσον εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὐρεθῇ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κἀνεὶς ἀνόητος, ἢ ἀπελπισμένος, ἢ τολμηρὸς πανούργος, ἱκανὸς νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ὑπηρετήσωσι τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ τέλη του, καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς των πάθη τόσον ἀπατηλότερα, ὅσον ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρήσεως διαμερίζεται εἰς πλειότερους, καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς ἐλαττοῦται ἀπὸ τὴν αἰσθησὶν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας. Τοῦτο εἶναι τὸ αἶτιον, διὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἀδικίαι γεννῶσι νέας ἄλλας ἀδικίας, καὶ τὸ μῖσος γίνεται μνημιώτερον παρὰ τὴν

ἀγάπην, καθόσον ἐνδυναμοῦνται μὲ τὴν συνέχειαν τῶν πράξεων, ὅσα ἐξασθενίζουσι τὴν ἀγάπην.

§ XXXIX.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.

Λι ὀλέθρια αὐταὶ τῶν νόμων ἀδικίαι ἐκρίθησαν εὐλογοὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ προσέτι τοὺς πλέον ἐμπείρους νομοθέτας, καὶ ἐπράχθησαν εἰς τὰς πλέον ἐλευθέρας Δημοκρατίας, διότι ἐθεώρησαν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὡς ἑνωσιν διαφόρων οἰκογενειῶν, καὶ ὄχι ὡς ἑνωσιν πολλῶν μερικῶν ἀνθρώπων. Ἄς ὑποθέσωμεν, παραδείγματος χάριν, τὸν ἀριθμὸν τινὸς ἔθνους, ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων, διηρημένας εἰς εἴκοσι χιλιάδας οἰκογενειῶν, καὶ εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν πέντε πρόσωπα, συναριθμοῦντες καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, ὁ ὁποῖος παραστένει τὴν οἰκογένειαν. Ἐάν ἡ πολιτικὴ κοινωνία συγκροτηθῇ κατ' οἰκογενείας, τὸ ἔθνος περιέχει εἴκοσι μόνον χιλιάδας πολιτῶν καὶ ὀγδοήκοντα χιλιάδας δούλων· ἐάν συγκροτηθῇ κατὰ πρόσωπα, τὸ ἔθνος θέλει περιέχειν ἑκατὸν χιλιάδας πολιτῶν, ὅλων ἐλευθέρων. Ἀπὸ τὴν κατ' οἰκογενείας πολιτικὴν ἑνωσιν γεννᾶται Δημοκρατία, συνθεμένη ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδας μικρῶν Μοναρχιῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτικὴ ἑνωσις γίνεται κατὰ πρόσωπα, τὸ φρόνημα τῆς ἐλευθερίας λάμπει ὄχι μόνον εἰς τὰς πλατείας τῆς πόλεως, καὶ εἰς τὰς δημοσίους τῶν πολιτῶν συνελεύσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοῦς κατὰ μέρος τοὺς οἴκους, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύουσι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας, ἢ

κακοδαιμονίας. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἔθνους γεννῶνται ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ψυχικὰς διαθέσεις καὶ φρονήματα τῶν μελῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅταν αὕτη συγκροτῆται κατ' οἰκογενείας, τὸ πνεῦμα τῆς Μοναρχίας, ἡγουν τὸ πνεῦμα τῶν οἰκοδεσποτῶν, θέλει εἰσχωρήσειν ἀνεπαισθήτως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Δημοκρατίαν, διότι δὲν ἐμποδίζεται, πλὴν ἀπὸ μόνην τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν κατὰ μέρος συμφερόντων εἰς καθέν' ἀπὸ τοὺς οἰκοδεσπότης. Ἐξεναντίας, ὅταν ἦναι συγκροτημένη κατὰ πρότωπα, τὸ πνεῦμα τῆς Μοναρχίας ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰ φρονήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας, ριζωμένα εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας. Τὸ πνεῦμα τῆς οἰκογενείας εἶναι φυσικὰ λεπτολόγον, καὶ καταγίνεται εἰς εὐτελεῆ καὶ μικρὰ πράγματα· τὸ πνεῦμα τῆς Δημοκρατίας, ὀδηγούμενον ἀπὸ γενικὰς ἀρχάς, συνάγει ἀπὸ τὰ πράγματα γενικοὺς κανόνας ὠφελίμους εἰς τὸ πλείοτερον μέρος τῶν πολιτῶν. Εἰς τὴν κατ' οἴκους ἔνωσιν, τὰ τέκνα μένουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, ἐνόσφρη, καὶ δὲν ἀποκτοῦσιν, πλὴν μετὰ τὸν θάνατόν του, πολιτικὴν ζωὴν, ὑποκειμένην ἀμέσως εἰς τοὺς νόμους. Αὐτὰ, συνειθισμένα, ὅτε ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ῥώμην τῆς ἡλικίας (ἡγουν ὅτε ἀκόμη δὲν εἶχε χαλινώσειν τὰ πάθη ὁ ἐκ τῆς πείρας φόβος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι σωφροσύνην), νὰ φοβῶνται, καὶ νὰ κλίνωσι τὸν αὐχένα, ἵπως εἶναι δυνατόν νὰ νικήσωσι τὰ ἐμπόδια, ὅσα προβάλλει κατὰ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἄτονον καὶ παρακμάζουσαν ἡλικίαν, ὅτε οἱ ἄνθρωποι φεύγουσιν τὰς γενναίας καὶ ἀνδρώδεις μεταβο-

λὰς τῆς διαγωγῆς· τόσον πλέον, ὅσον ὀλιγώτερον ἐλπίζουεν νὰ τρυγήσωσι τοὺς καρπούς;

Ὅταν ἡ πολιτεία συγκροτῆται κατὰ πρόσωπα, ἡ ἔνωσις τῶν κατὰ μέρος οἰκογενειῶν εἶναι συναλλάγματος, καὶ ὄχι βιασμένης ὑποταγῆς ἀποτέλεσμα· καὶ τὰ τέκνα, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ἥτις τὰ ἐλευθερόνει ἀπὸ τῆν φυσικὴν εἰς τοὺς γονεῖς ὑποταγὴν (ἀναγκαίαν ἕως τότε, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὴν χρείαν τῆς ἀνατροφῆς καὶ προστασίας), γίνονται μέλη ἐλεύθερα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, οὐδ' ὑποτάσσονται πλέον εἰς τὸν οἰκηδεσπότην, πλην καθὼς ὑποτάσσονται οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἡγοῦν τόσον μόνον, ὅσου χρεία εἶναι διὰ νὰ συμμερίζωνται τὰς ὠφελείας τῆς κοινωνίας. Ὅταν ἦναι συγκροτημένη κατ' οἰκογενείας, τὰ τέκνα, ἡγοῦν τὸ πλειότερον καὶ ὠφελιμώτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ὑποτάσσονται κατὰ πάντα εἰς τὴν αὐτογνώμονα τῶν γονέων ἐξουσίαν· ὅταν ἦναι κατὰ πρόσωπα, ἄλλος δεσμὸς δὲν τὰ συνδέει μὲ τὸν πατέρα, πλην ὁ ἱερὸς καὶ ἀδιάσπαστος ἐκεῖνος δεσμὸς τῆς φύσεως, ὅστις ἀναγκάζει καὶ τὰ δύο μέρη νὰ βοηθῶσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ τέκνα τόσον πλέον, ὅσον εὐγνωμονέστερα χρεωστοῦν νὰ ἦναι πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ τὰς προλαβούσας εὐεργεσίας. Διασπᾶται ὁ δεσμὸς οὗτος, ὄχι τόσον ἀπὸ τὴν κακίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀνδραποδώδη ὑποταγὴν, τὴν ὁποίαν προστάσσουν οἱ νόμοι.

Ἀπὸ τὴν μεταξὺ τῶν νόμων τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἀντίφασιν ταύτην ἀναβλύζουεν, ὡς

ἀπὸ πηγὴν ἀνεξάτλητον, πολλαὶ ἄλλαι ἀντιφάσεις ἀναμέσον τῶν οἰκογενικῶν καὶ τῶν δημοσίων ἠθῶν, καὶ ἀκολούθως διεγείρουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν πόλεμον ἀκατάπαυστον. Ἡ κατ' οἴκους ἠθικὴ ἐμπνέει ὑποταγὴν καὶ φόβον· ἡ δὲ δημοσίου ἠθικὴ, ἐλευθερίαν καὶ θάρσος. Ἡ πρώτη μᾶς διδάσκει νὰ περιορίζωμεν τὴν εὐεργεσίαν εἰς ὀλίγους τινὰς χωρὶς ἐκούσιον ἐκλογὴν· ἡ δευτέρα, νὰ εὐεργετῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη μᾶς ἀναγκάζει νὰ θυσιαζώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὸ εἶδωλον τὸ ὀνομαζόμενον Συμφέρον τῆς οἰκογενείας, ἀν καὶ πολλὰκις ἡ τοιαύτη θυσία δὲν ὠφελῆ κανένα τῆς οἰκογενείας· ἡ δευτέρα μᾶς διδάσκει νὰ ζητῶμεν καθεὶς τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ βλάπτωμεν τοὺς νόμους, καὶ μᾶς παρακινεῖ πολλάκις νὰ θυσιαζώμεθα εἰς τὴν πατρίδα, προβάλλουσα τὸν ἐνθουσιασμόν, ὡς προηγούμενον τῆς θυσίας βραβεῖον. Αἱ τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἀντιφάσεις παρακινουῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταφρονῶσι τὴν ἀρετὴν, μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν διακρίνωσι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ διαστήματος, τὸ ὁποῖον σκοτίζει, καθὼς τὰ φυσικὰ, οὕτω καὶ τὰ ἠθικὰ ἀντικείμενα. Ὡς ποσάκις ὁ ἄνθρωπος, ἀναλογιζόμενος τὰς περασμένας αὐτοῦ πράξεις, ἐκπλήττεται, ὅτι ἐπλανήθη ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς!

Καθόσον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὰ μέλη πολυπλασιάζονται, γίνεται καθὲν ἐξ αὐτῶν μικροτέρα μερὶς τοῦ ὅλου, καὶ τὸ δημοκρατικὸν φρόνημα ἐξασθενεῖ καὶ σμικρύνεται ἀναλόγως, ἐὰν ὁ νομοθέτης δὲν φροντίσῃ νὰ τὸ ἐνδυναμώσῃ. Καθὼς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, παρόμοια καὶ αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἔχουν ὄρια, ἐπέκεινα τῶν

ὑποίων δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐκτανθῶσι, χωρὶς σύγχυσιν τῆς πολιτικῆς εὐταξίας. Φαίνεται, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις τοῦ πολίτου τόσον ἐλαττοῦται καὶ συττέλλεται, ὅσον ἐκτείνεται ἡ ἐπικράτεια, τῆς ὁποίας εἶναι μέλος, καὶ τόσον ἀνάπαλιν αὐξάνει, ὅσον εἶναι μικροτέρα ἡ ἐπικράτεια· διότι, ἐάν καὶ αἱ δύο πῦξιναν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἤθελε καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τοὺς ὀρθοὺς νόμους, κάμνειν δύσκολον εἰς τοὺς νόμους τὴν ἐμπόδισιν τῶν ἀδικημάτων. Ὅσάκις αὐξάνει ὑπέρμετρα καὶ ἐξαπλοῦται ἡ δημοκρατία, δὲν δύναται νὰ ἀποφύγη τὴν τυραννίαν, πλὴν ἐάν διαιρεθῆ εἰς πολλὰς μικρὰς συμμαχικῶς μετ' ἀλλήλων ἐνωμένας Δημοκρατίας. Ἀλλὰ ἴ τις ἤθελ' εἶσθαι ικανὸς νὰ κατορθώσῃ τοιοῦτον ἔργον; Δικτάτωρ αὐτογνώμων, προικισμένος μὲ τὴν εὐψυχίαν τοῦ Σύλλα, καὶ μὲ τόσῃν εὐρυίαν νὰ οἰκοδομῆ, ὅσην ἐκεῖνος εἶχε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ τοιοῦτος, ἐάν ᾔῃαι φιλόδοξος, θέλει ἀποκηθήσειν δόξαν αἰώνιον· ἐάν ᾔῃαι φιλόσοφος, τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι θέλουσι τοῦ παρηγορήσειν τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐξουσίας, καὶ ἂν ἤθελ' ἀδιαφορῆν εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην των·

Ὅσον ἐξασθενοῦν αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς προσκαλοῦν εἰς τὸ ἔθνος, τόσον ἐνδυναμόνονται αἱ διαθέσεις πρὸς τὰ κύκλω περικείμενα· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι γίνονται τόσον μνημιώτεραι, ὅσον ὁ ζυγὸς εἶναι βαρύτερος. Εἰς τοιαύτην περίστασιν αἱ κοινότεραι, ἢ μᾶλλον αἱ μόνον τοῦ ἔθνους ἀρεταί, εἶναι αἱ μέτριοι ἀρεταί, ὅσαι ἐνεργοῦνται εἰς τοὺς οἴκους μεταξὺ τῶν συγγενῶν. Ἐκ

τούτου δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνη, πόσον ἦσαν μικρὰ καὶ περιορισμένα τῶν πλειότερων νομιθετῶν τὰ πνεύματα.

§ XL.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ.

Ἦτο καιρὸς, ὅποτε ὅλαι σχεδὸν αἱ ποιναὶ ἦσαν χρηματικά. Τῶν πολιτῶν τὰ ἀδικήματα ἐγένοντο τρόπον τινὰ κληρονομία πατρική τοῦ Ἰγερμόνος, καὶ τὰ κατὰ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τολμήματα ἔτρεφαν τὴν πολυτέλειαν τῶν δυνατῶν. Ὅθεν ἐσύμφερ' εἰς αὐτοὺς, ὑπερασπιστὰς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, νὰ ταρασσεται ἡ κοινὴ ἀσφάλεια. Διὰ τοῦτο ἐγένοντο αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ τήσαι δίκαι πολιτικά μεταξὺ τοῦ δημοσίου Θησαυροῦ, ὅστις τὰς ἐπέβαλλε, καὶ τῶν ἐγκαλουμένων, οἱ ὅποιοι κατεδικάζοντο νὰ τὰς πληρῶναι. ἦσαν δίκαι πλέον ιδιωτικά παρά δημόσιοι, ἐπειδὴ ἔδιδαν εἰς τὸν δημόσιον Θησαυρὸν δίκαιον διάφορον παρά τὸ δίκαιον τὸ διδόμενον ἀπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δημοσίου καὶ κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ποινὰς διαφόρους παρά τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ διὰ μόνην τὴν ἀνάγκην τοῦ παραδείγματος. Ὁ κριτὴς ἐγένετο συνήγορος τοῦ δημοσίου Θησαυροῦ, καὶ ὄχι ἐξεταστὴς τῆς ἀληθείας ἀπροσωπίλητος, φορολόγος τῶν χρημάτων τοῦ Γαζοφυλακίου, καὶ ὄχι ὑπηρέτης καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ σύστημα, νὰ ὁμολογήσῃ τις ἑαυτὸν ἔνοχον ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἦτο χρεώστης τοῦ δημοσίου Θησαυροῦ, εἰς ἄλλο δὲν ἀπέβλε-

πεν ἢ δίκη, πλὴν νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ κάμῃ τοιαύτην ὁμολογίαν, ὅποια ἔμελλε νὰ ὠφελήσῃ, καὶ ὄχι νὰ βλάβῃ τὸν δημόσιον θησαυρόν. Καὶ ἐκ τούτου προέρχεται, ὅτι καὶ ἕως τὴν σήμερον ἡ ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος εἶναι ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐγκληματικῶν δικῶν· διότι διαμένον ἐτι τὰ ἀποτελέσματα πολὺν καιρὸν καὶ ἀφοῦ παύσωσι τὰ αἴτια. Διὰ τοῦτο ὁ ἐγκαλούμενος, ἐνόχῳ ἐπιμένει εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ ἀδικήματος, καὶ ἂν ἀποδειχθῇ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα ἀναντιρρήτως ἐνοχός, κολάζεται μὲ ποινὴν μετριωτέραν τῆς ὅποιας ἤθελε παθεῖν ποινῆς, ἂν ὠμολόγῃ τὸ ἀμάρτημα· οὐδ' ὑποβάλλεται εἰς τὰς βασάνους καὶ στρεβλώσεις, δια νὰ φανερώσῃ ἄλλα ἀδικήματα ὁμοειδῆ μὲ τὸ ἀπαδειγμένον ἀδικήμα, τὰ ὅποια ἐνδεχόμενον νὰ ἔπραξεν, ἂν δὲν ὁμολογήσῃ πρῶτον ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγκαλεῖται. Ἀλλ' ἀφοῦ μίαν φοράν ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, ὁ κριτὴς γίνεται κύριος τοῦ σώματος τοῦ ἐνόχου, καὶ τὸ βασανίζει μὲ μεθοδικὰς στρεβλώσεις, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἀπ' αὐτὸ, ὡς ἀπὸ γίν κερποφόρον, ὅσον πλειότερον κέρδος δυνηθῇ. Ἀφοῦ τὸ ἀδικήμα ἀποδειχθῇ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐνόχου γίνεται ἀπόδειξις ἀναντιρρήτης, ἢ ὅποια, διὰ νὰ ᾔηται ὀλιγώτερον ὑποπτος, ἀπαιτεῖται μὲ τὸ μέσον τῆς στρεβλώσεως καὶ τοῦ πόνου, ὡς νὰ μὴν ᾔητον ἱκανὴ νὰ καταδικάσῃ τὸν ἐνοχόν οὐδ' αὐτὴ ἡ ὁμολογία, τὴν ὅποιαν κάμνει ἔξω τῆς δίκης, ἡσυχῆς καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς βασανιστικῆς ἐξετάσεως.

Ἀποκλείονται ἀπὸ τὰς δίκας αἱ ἐξετάσεις καὶ οἱ ἐλέγχοι, ὅσοι σαφηνίζουν μὲν τὴν πράξιν, ἀλλὰ βλάπτουν τὸν

δημόσιον ὕψιστον. Καὶ εἴαν ποτε δὲν ὑποβάλλεται εἰς βασανιστήρια ὁ ἐγκαλούμενος, τοῦτο γίνεται, ὅχι διότι σπλαγχνίζονται τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ διὰ νὰ φυλαχθῶσι τὰ δίκαια τοῦ Γαζοφυλακίου, πράγματος ἀνυποστάτου, τὸ ὁποῖον ἔγεινε σήμερον ἀκατανύητον. Ὁ δικαστὴς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ ἐγκαλουμένου, ἕλθουν ἀνθρώπου δυστυχούς, ὅστις ὑποφέρει τὰ δεσμὰ, τὰς βασάνους, τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς φυλακῆς, καὶ τυραννεῖται περιπλέον καὶ ἀπ' αὐτὴν τοῦ μέλλοντος τὴν ἀδελότητα· δὲν ἐξετάζει, ἀν ἀληθῶς ἐπράχθη τὸ ἀδίκημα, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ εὔρη πραγμένον, καὶ παγιδεύει τὸν ἐγκαλούμενον μὲ διαφόρους τρόπους, φοβούμενος μὴν ἀπατηθῆ, ἀν δὲν τὸν ἀποδείξῃ ἔνοχον, καὶ χάσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται νὰ ἔχωσιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα ἀναμαρτησίας. Συγγωρεῖται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ διορίζη τὰ σημεῖα, ὅσων εἶναι χρεῖα εἰς φυλάκισιν τοῦ πολίτου, καὶ ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ ἀποδειχθῆ ἀθῶος, πρέπει πρῶτον νὰ κολασθῆ ὡς ἔνοχος. Τοιαύτη δίκη δὲν εἶναι ἐξέτασις τοῦ ἀδικήματος, ἀλλὰ φανερός κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου πόλεμος· καὶ ὅμως τοιοῦτος εἶναι, κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀγνοεῖται σχεδὸν ἀκόμη ἡ ἀληθῆς διαδικασία, ἕλθουν ἢ ἀπροσπαθῆς ἐξέτασις τοῦ ἀδικήματος, τὴν ὁποίαν ὁ ὀρθὸς λόγος παραγγέλλει, οἱ στρατιωτικὴ νόμοι φυλάσσουν, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀσιανὴ τυραννία μεταχειρίζεται εἰς ἀδιαφόρους καὶ ἀταράχους τινὰς περιστάσεις. Οἱ εὐτυχεῖς ἡμῶν ἀπόγονοι δὲν θέλουν

βέβαια πιστεύσειν τὴν πολύπλοκον τοσούτων παραδόξων ἀτοπημάτων σειράν· μόνοι τοῦ τότε καιροῦ οἱ φιλόσοφοι, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν εἶδῃσιν, θέλουν κρίνειν πιθανὴν τοῦ σημερινοῦ ἐγκληματικοῦ συστήματος τὴν ὑπαρξίν.

§ XLI.

ΤΡΟΠΟΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙΝ ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ.

Ἐπιμελιώτερον γὰρ ἐμποδίζονται παρὰ γὰρ κολάζονται τὰ ἀδικήματα. Τῶν ἀδικημάτων ἢ ἐμπόδισις πρέπει γὰρ ἦναι ὁ ἐξαίρετος σκοπὸς πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας, τέχνης γὰρ φέρη τις τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἢ καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον τῆς κακοδαιμονίας, ἐπειδὴ συγκεκρισμένα πάντοτε μὲ τὰ κακὰ μᾶς χαρίζονται τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς. Ἀλλ' ὅμως οἱ τρόποι, τοὺς ὁποίους ἕως τῆς σήμερον ἐμεταχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, διὰ γὰρ ἐπιτύχῃσι τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ὡσεπιτοπολὺ σφαλεροὶ καὶ ἐναντίοι εἰς αὐτόν. Ἀδύνατον γὰρ φέρη τις τὴν πολυθόρυβον τῶν ἀνθρώπων ἐνέργειαν εἰς γεωμετρικὴν τάξιν, ὥστε γὰρ μὴν εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν οὐδεμία σύγχυσις, ἢ ἀνωμαλία. Καθὼς οἱ σταθεροὶ καὶ ἀπλούστατοι τῆς φύσεως νόμοι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνώμαλον κίνησιν τῶν Πλανητῶν, ὡσαύτως οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ νόμοι δύνανται γὰρ ἐμποδίσωσι τὴν γεννωμένην ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν ἀπὸ τοὺς ἀπείρους καὶ ἀλληλομάχους ἐφελευσμοὺς τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ πόνου· καὶ ὅμως τοῦτο σπουδάζουσι γὰρ κατορθώσωσιν αἱ μικραὶ καὶ περιορισμέναι.

κεφαλαί, ὅταν ἔχωσιν εἰς χεῖρας τὴν ἐξουσίαν. Ὅστις ἀπαγορεύει πολλὰς πράξεις ἀδιαφόρους, δὲν ἐμποδίζει τὰ ἐνδεχόμενα νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὰς ἀδικήματα, ἀλλ' αὐξάνει μὲ ἄλλα νέα τῶν ἀδικημάτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ μεταβάλλει, ὡς ἤθελε τὸν δόξιν, τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθημεν ὡς αἰωνίως ἀμεταβλήτους. Δυστυχεστέρα παρὰ τὴν ἡμετέραν ἄλλη κατάστασις δὲν ἤθελ' εὑρεθῆν, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπέχωμεν ἀπ' ὅσα δύνανται νὰ μᾶς παρακινήσωσιν εἰς ἀδικήματα· ἔπρεπε, διὰ νὰ φύγωμεν ὅλας τῶν ἀδικημάτων τὰς ἀφορμὰς, νὰ στερηθῶμεν καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις. Ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα εἶναι ὅσα αἷτια παρακινουῦν εἰς τὴν πράξιν τῶν ἀληθινῶν ἀδικημάτων παρὰ ὅσα μᾶς παρακινουῦν νὰ πράσωμεν τὰς ἀδιαφόρους ἐκεῖνας πράξεις, τὰς ὁποίας οἱ κακοὶ νόμοι ὀνομάζουσιν ἀδικήματα· καὶ ἂν τὰ ἀδικήματα γίνωνται τόσον πιθανώτερα, ὅσον εἶναι πλειότερα τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινουῦν εἰς αὐτὰ, φανερόν, ὅτι ὅστις πολυπλασιάζει τὰ ἀδικήματα, αὐξάνει ἐνταυτῷ καὶ τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως αὐτῶν. Οἱ πλειότεροι νόμοι δὲν εἶναι παρὰ προνόμια μερικῶν τινῶν ἀνθρώπων, ἤγουν φόρος, τὸν ὁποῖον πληρώνουν οἱ πολλοὶ πρὸς ὠφέλειαν ὀλίγων τινῶν.

Ἰθέλεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀδικήματα; Νομοθέτει νόμους ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς· ἔνωσε ὅλην τοῦ ἔθνους τὴν δύναμιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν νόμων, καὶ μὴν ἀφίνης εἰς κανένα τὴν ἐξουσίαν νὰ τοῦς παραβιάσῃ· ἄς προστατεύωσιν οἱ νόμοι σου ὅλους γενικῶς τοὺς πολίτας, καὶ ὄχι τὰς διαφόρους τάξεις τῶν πολιτῶν. Ἄς μὴ φοβῶνται

παρα μόνους τοὺς νόμους οἱ πολῖται. Ὁ φόβος τῶν νόμων εἶναι σωτήριος· ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ πολίτου ἀπ' ἄλλον συμπολίτην γίνεται πηγή πολλῶν ἀδικημάτων ὀλέθριος. Εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμένοι ψυχαὶ πλέον φιλήδονοι, πλέον ἄσωτοι, πλέον σκληραὶ παρὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων. Οἱ ἐλεύθεροι καταγίνονται εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἐξετάζουν τοῦ ἔθνους τὰ συμφέροντα, ἔχουν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν παραδείγματα μεγάλα, τὰ ὅποια μιμοῦνται. Οἱ δούλοι, ἀρκούμενοι εἰς τὸ σήμερον, ζητοῦν μὲ τὸν θόρυβον τῆς ἄσωτίας νὰ λησμονήσωσι, καὶ πρὸς ὀλίγον, τὴν ἐξουδένωσιν, εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκονται. ὄντες συνειδησμένοι εἰς τὴν ἀδηλότητα τῆς ἐκβάσεως παντὸς πράγματος, νομίζουν ἀμφίβολα καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων ἀδικημάτων τὰ ἐπακολουθήματα· καὶ ἡ ἀμφισβολία ἐξάπτει πλέον τὸ πάθος, τὸ ὅποιον τοὺς παρακινεῖ εἰς τὰς κακίας.

Ἐὰν ᾔηκε τὸ ἔθνος νωθρόν, διὰ τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων τὸ κέρνει νωθρότερον καὶ πλέον ἀναίσθητον. Ἐὰν ᾔηαι φιλήδονον, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνεργὸν καὶ δραστήριον, διαμερίζει τὴν ἐνεργειάν του εἰς ἀπείρους μικρὰς καὶ δολοπλόκους φατρίας, αἱ ὅποια σπεύρουν εἰς τὰς καρδίας τῶν πάντων τὴν ὑποψίαν, καὶ κέρνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ νομίζωσι φρόνησιν τὴν προδυσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἐὰν ᾔηαι ἀνδρεῖον καὶ ῥωμαλέον, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων παύει τέλος πάντων, ἀφοῦ γεννήσῃ πολλὰς κλονήσεις καὶ μεταβάσεις ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἔθελεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀδικήματα; φώτισε τὴν

ἐλευθερίαν μὲ τὰς ἐπιστήμας. Ὅσον αὐταὶ ἐξαπλόγονται καὶ διαδίδονται εἰς πλείονους, τόσον ὀλιγοστεύουν τὰ ἐνδεχόμενα νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὰς κακὰ, καὶ πολυπλασιάζονται τὰ καλὰ. Ὁ τολμηρὸς πλάνος (ὅστις δὲν εἶναι ποτὲ κοινὸς ἄνθρωπος) προσκυνεῖται ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ καὶ χυδαῖον λαόν, ἀλλὰ περιπαίζεται ἀπὸ τοὺς φωτισμένους ἀνθρώπους. Αἱ ἐπιστήμαι εὐκολύνουν τὰς συγκρίσεις τῶν πραγμάτων, πολυπλασιάζουν τοὺς τρόπους τοῦ θεωρεῖν αὐτὰ καὶ μετριάξουν τὰ αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων, διότι, καθεὶς, βλέπων εἰς τοὺς ἄλλους τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας, προσμένει καὶ τὰς αὐτὰς ἀπ' αὐτοὺς ἀντιστάσεις. Ὄταν τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς λάμπῃ δαψιλῶς εἰς ὅλον τὴν ἔθνος, ἐπιστομίζεται ἡ συγκοφαντικὴ ἀμαθία, τρέμει ἔμπροσθεν αὐτῶν ἡ ἀδίκος ἐξουσία, καὶ δὲν μένει, πλὴν μόνη τῶν νόμων ἡ δύναμις ἀμετακίνητος· διότι ὅλοι οἱ φωτισμένοι ἄνθρωποι ἀγαποῦν τὰς σαφεῖς καὶ ὠφελίμους συνθήκας τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, συγκρίνοντες καθεὶς τὴν ὁποίαν ἐστερήθη μικρὰν καὶ ἀνωφελῆ τῆς ἐλευθερίας μερίδα, μὲ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας ἐστερήθησαν ὡσαύτως αἱ συμπολιταὶ του, καὶ αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν τὰς ἐμπόδιζαν οἱ νόμοι, ἐδύναντο νὰ τὸν ἀδικήσωσιν. Ὅστις ἔχει ψυχὴν εὐκίσθητον, συλλογιζόμενος, ὅτι ἡ καλὴ νομοθεσία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσεται, ἄλλο δὲν τὸν ἐστέρησε παρὰ τὴν ὀλέθριον ἐλευθερίαν νὰ κακοποιῇ τοὺς ἄλλους, θέλει ἐξανάγκης εὐλογῆσει τὸν Ὁρόνον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Ὁρόνου καθήμενον Ἰγεμόνα.

Ψεύδονται ὅσοι λέγουν, ὅτι αἱ ἐπιστήμαι εἶναι πάντοτε βλαβεραὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἄν ἴσως ποτὲ

τὸ ἔβλαψαν, ἡ βλάβη ἦτον ἀναγκαία καὶ ἀφευκτος. Ὁ πολυπλασιασμός τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς ἐγέννησε τὸν πόλεμον, τὰς πλέον βλαύσους τέχνας, καὶ τοὺς πρώτους νόμους, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνθήκαι προσωριναί, συναποθνήσκουσαι μετὰ τὴν γεννήσασαν αὐτὰς ἀνάγκην. Τοιαύτη ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὰ τῆς τὰ γενέθλια ἡ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ὄμως ὀρθά· διότι ἡ νωθρότης καὶ ἡ βραδύνοια τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τοὺς ἐφύλασαν ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθόσον αὐτοὶ ἐπληθύνοντο, ἐπολυπλασιάζοντο καὶ αἱ χρεῖαί των, ἀνάγκη ἦτο νὰ εὐρεθῶσι καὶ τύποι ἰσχυρότεροι καὶ μονιμώτεροι, διὰ νὰ τοὺς ἀποσύρῳσιν ἀπὸ τὴν συνεχῆ κλίσειν καὶ ἐπιστροφῆν εἰς τὴν πρώτην τῆς φυσικῆς ἀκοινωνησίας κατάστασιν, ἣτις ἐγένετο μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀλέθριος εἰς αὐτούς. Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν (ὠφέλειαν δηλαδὴ πολιτικὴν) ἐπροξένησαν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος αἱ πρώται ἐκεῖναι πλάναι, αἱ ὁποῖαι ἐγέμισαν τὴν γῆν ἀπὸ ψευδεῖς θεοῦς, καὶ ἐπενόησαν κόσμον ἀόρατον, κυβερνήτην τοῦ παρόντος ὄρατοῦ κόσμου. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων ἐχρημάτισαν, ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ πλανήσωσι τὴν ἀμαθίαν των, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ προσδράμωσιν εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτοὶ, παραστήσαντες εἰς τὸν χυδαῖον λαὸν πράγματα μακρυμένα ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις του, τὴν ἀκατακληπέτερα,} ὅσον ἐφαιτᾶζετ' ὅτι τὰ ἐκαταλάμβανε, καὶ τόσον σεβασμιώτερα, καθόσον δὲν ἐδυνήθη ποτὲ ἀκριβῶς νὰ τὰ γνωρίσῃ, ἔνωσαν σφιγκτὰ καὶ κατεύθυναν τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων πάθη εἰς ἓν μόνον ἀντικείμενον, διὰ νὰ προσέχωσιν ἰσχυρῶς εἰς αὐτό.

Τοιαύτη ἐχρημάτισεν ἡ τύχη ὄλων τῶν πρώτων ἔθνων, ὅτε ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ μονήρη ζωὴν ἐπέερχταν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οὕτως ἤρχισαν νὰ συναθροίζωνται αἱ μεγάλαι πολιτικαὶ κοινωνίαι, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀναγκαῖος, καὶ ἴσως ὁ μόνος δεσμός, ὅστις ἔνωσε τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξαιρῶ τὸν ἐκλεκτὸν ἐκεῖνον τοῦ Θεοῦ λαὸν μόνον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πλεόν παράδοξα θαύματα, καὶ αἱ πλεόν ἐξαιρέτοι χάριτες ἀνεπλήρωσαν τὸν τόπον τῆς ἀνθρωπίνης πολιτικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴδιον τῆς πλάνης εἶναι νὰ διαιοῆται εἰς ἄπειρον, αἱ γεννηθεῖσαι ἀπ' αὐτὴν γνώσεις κατέστησαν τοὺς ἀνθρώπους τυφλοὺς ἐνθουσιαστὰς, οἱ ὁποῖοι ἐπρόσκοπταν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐφέροντο ἄνω καὶ κάτω εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀμαθίας λαβύρινθον μὲ τὴν ἀταξίαν, ὥστε νὰ διεγείρωσιν εἰς τινὰς εὐσπλόγγους φιλοσόφων ψυχὰς τὸν πόθον νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀγρίαν καὶ ἀκοινωνήτην κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοιαύτην περίστασιν, αἱ ἐπιστῆμαι, ἢ μᾶλλον αἱ δύξαι, γίνονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους βλαβεραὶ.

Βλαβεραὶ γίνονται ἀκόμη καὶ τότε, ὅπότεν οἱ ἄνθρωποι μεταβαίνουσιν ἀπὸ τὸ ψεῦδος εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς. Ἡ τοιαύτη μετάβασις γίνεται φοβερὰ καὶ δύσκολος· καὶ εἶναι ἄπειρα ὅσα πάσχουν οἱ δυστυχεῖς ἄνθρωποι κακὰ ἀπὸ τὸν βρασμὸν τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα διεγείρονται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ ἀπὸ τὴν βιαίαν σύγκρουσιν τοῦ ψεύδους, ὠφελίμου εἰς ὀλίγους δυνατοὺς, καὶ τῆς ἀληθείας, ἣτις ὠφελεῖ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀδυνάτους. Ὅστις μὲ προσοχὴν ἀνα-

γινώσκει τὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας αἱ κυριώτεραι ἐποχαι ὁμοιάζουν μίαν τὴν ἄλλην, θέλει μάθειν, ὅτι ἡ ἀξιοθρήνητος, ἀλλ' ἀναγκαία, μετάβασις ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀμαθίας εἰς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἠράνισε συχνὰ γενεὰν ἀνθρώπων ὀλόκληρον διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν· ἀλλ' ἀφυῶ σθεσθῆ ἡ πυρκαϊὰ, ἡ ὁποία ἐκαθάρισε τὸ ἔθνος ἀπ' ὅσα κακὰ ἔπασχε, καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἡ γαλήνη, τότε ἡ ἀλήθεια, τῆς ὁποίας ὁ βραδύς καταρχὰς δρόμος ἐπιταχύνεται ὕστερον, συγκαθίζει μὲ τὸν Ἰγερμόνα εἰς τὸν θρόνον, καὶ λαμβάνει τιμὰς ἰσοθέους εἰς αὐτὰς τὰς συγκλήτους τοῦ ἔθνους. Ἐπί τῆς ἰσοθέουσι τολμήσειν τότε νὰ ὀνομάσῃ βλαβερώτερον εἰς τὸν λαὸν τὸ φῶς παρὰ τὸ σκότος, καὶ ὀλέθριον τὴν γνῶσιν τῶν ἀπλῶν καὶ ἀληθινῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἔχουν συναλλήλως τὰ πράγματα;

Ἐπειδὴ ἡ παντελής ἀμαθία βλάπτει πολλάκις ὀλιγώτερον παρὰ τὴν μετρίαν καὶ συγκεχυμένην τῶν πραγμάτων εἶδησιν, ἥτις εἰς τῆς ἀμαθίας τὰ κακὰ προσθέτει καὶ τὰ κακὰ τῆς πλάνης (ἀποτελέσματα ἀναγκαῖα τῆς περιορισμένης καὶ μὴ δυναμένης νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν θεωρίας), διὰ τοῦτο πολυτιμώτερον ἄλλο δῶρον δὲν δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἰγερμῶν, παρὰ νὰ καταστήσῃ φύλακα τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης τῶν νόμων, ἄνθρωπον φωτισμένον. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, συνειθισμένος νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ τὴν φοβῆται, συνειθισμένος νὰ καταφρονῇ τὰς πλειοτέρας τῆς ὑπολήψεως χρείας, ὅσας ἄλλοι

μη δυνάμενοι να πληρώσωσι, κινδυνεύουν πολλάκις να πλανηθῶσιν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, συνειθισμένος να θεωρῆ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπὸ ὑψηλά, βλέπει τοὺς συμπολίτας του ὡς ὀμήγυριν ἀδελφῶν, καὶ κρίνει τὸ μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διάστημα τόσον μικρότερον, ὅσον πλειότερον πλῆθος ἀνθρώπων δύναται να θεωρήσῃ ἐνταυτῶ. Ἄλλας χρείας καὶ ἄλλα συμφέροντα, ἀγνωστα εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, ἔχουν οἱ φιλόσοφοι· αὐταὶ εἶναι ἡ ἀνάγκη να μὴ πράττωσι δημοσίως ἔργα ἀνάξια τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν διδάσκουν κατεδίκαν, καὶ ἡ ἕξις να ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνην αὐτήν, καὶ ὄχι διὰ ἄλλα τέλη. Ἀρκοῦν ὀλίγοι τοιοῦτοι ἄνθρωποι να φέρωσιν εἰς εὐδαιμονίαν τὸ Ἴθνος· ἥτις ὅμως θέλ' εἶσθαι προσωρινή, ἐὰν οἱ καλοὶ νόμοι δὲν αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φοιτισμένων ἀνθρώπων εἰς τόσον, ὥστε να ἐλαττώσωσι τῆς κακῆς ἐκλογῆς τὸν κίνδυνον.

Ἄλλο μέσον να ἐμποδίζωνται τὰ ἀδικήματα εἶναι να συμφέρῃ εἰς τοὺς ἐκδιδοστας τῶν νόμων, τοὺς δικαστάς, πλέον ἢ φύλαξις, παρὰ ἡ ἀθέτησις τῶν νόμων. Ὅσον εἶναι πλειότεροι τὸν ἀριθμὸν οἱ συγκαθήμενοι δικασταὶ, τόσον δυσκολώτερον παραβαίνουν τοὺς νόμους, ἢ διὰ δωροδοκίαν, ἢ διὰ να αὐξήσωσι τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐξουσίαν· διότι παρατηροῦν ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον φροντίζει καθεὶς να μεγαλύνῃ τὴν κοινὴν ἐξουσίαν, ὅσον εἶν' ὀλιγωτέρα ἢ μερίς, τὴν ὁποίαν μετέχει ἀπ' αὐτήν, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅταν ὁ Πιγερόν αὐξάνῃ τὴν πρῆξιν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν δικαστῶν, κάμνη

αὐστηρὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ ψηφίσματα, φράσση τὰς ἀκρίβεις εἰς τὰς δικαίας ἢ ἀδίκους προσκλαύσεις ἐκείνων, ὅσοι νομίζουσι ὅτι ἠδικήθησαν, καὶ συνειθίζη τοὺς ὑπηκόους νὰ φοβῶνται πλέον τὴν δικαστὴν παρά τοὺς νόμους, ὁ φόβος οὗτος ὠφελεῖ τὴν ἐξουσίαν τῶν δικαστῶν, ἀλλ' ἐξεναντίας θέλει ἐλάψειν τὴν κοινὴν καὶ μερικὴν τῶν πολιτῶν ἀσφάλειαν.

Ἄλλο μέσον ἐμποδίσεως τῶν κακιῶν εἶναι νὰ ἀνταμείβεται ἡ ἀρετὴ. Τῶν σημερινῶν ἔθνων ὅλων οἱ νόμοι σιωποῦν ὁλότελα περὶ τούτου. Ἰὰν τὰ κηρυττόμενα ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας βραβεῖα εἰς τοὺς εὐρέτας τῶν ὠφελίμων ἐλληθειῶν ἐπολυπλασίασαν τὰ ὠφέλιμα συγγράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἵ πῶς δὲν ἤθελαν ὡσαύτως πολυπλασιάσειν καὶ τὰς ἐναρέτους πράξεις αἱ ἀμοιβαί, διαμοιραζόμεναι ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴν τοῦ ἡγεμόνος χεῖρα; Γίνεται γόνιμον καὶ ἀνεξάντλητον τὸ νόμισμα τῆς τιμῆς εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις ἐξεύρει νὰ τὸ ἐξοδεύῃ μὲ γνῶσιν.

Τέλος πάντων, τὸ ἀσφαλέστερον, ἀλλὰ δυσκολώτερον μέσον νὰ ἐμποδίζωνται αἱ κακίαι εἶναι ἡ διόρθωσις, καὶ τελειοποιήσις τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων. Τὸ μῆκος ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ παρόντος συγγράμματος. Ἡ ἀνατροφή τῶν νέων εἶναι, τολμῶ εἰπεῖν, τόσοσπον σφιγκτὰ δεμένη μὲ τὴν φύσιν τῆς πολιτικῆς ἐκαστοῦ ἔθνους κυβερνήσεως, ὥστε θέλει ἀκόμη ἀφεθῆν, ὡς ἀκαρπὸς γῆ, εἰς τὴν μελέτην ὀλίγων τινῶν σοφῶν, οἱ ὅποιοι μόνοι τὴν γεωργοῦν κατὰ καιροὺς καὶ τόπους τινὰς, ἕωσού νὰ φθάσῃ ὁ πολλὰ μακρυμένος ἔτι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας καιρὸς. Ἐξήγησε λεπτο-

μερῶς ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὅστις φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατατρέχεται, τοὺς κυριωτέρους κανόνας τῆς ἀληθοῦς ὠφελίμου ἀνατροφῆς. Κατ' αὐτὸν, συμφέρει μᾶλλον νὰ προβάλλωμεν εἰς τὰ παιδία ὀλίγα πράγματα ἐκλεγμένα μὲ κρίσιν, παρὰ πλῆθος πραγμάτων ἀνωφελῶν, νὰ δείχνωμεν τὰ πρωτότυπα, καὶ ὄχι τὰς εἰκόνας τῶν φυσικῶν ἢ ἠθικῶν πραγμάτων, ὅσα κατὰ τύχην, ἢ ἐξ ἐπιτήδεσ ἠθέλαν παρασταθῆν εἰς τὰς νεκρὰς αὐτῶν ψυχὰς, νὰ τὰ χειραγωγῶμεν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς εὐκόλου ὁδοῦ τῆς αἰσθήσεως, καὶ νὰ τὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν τῶν ἀτόπων, ὅσα γεννᾷ ἢ κακία, καὶ ὄχι μὲ τὴν δυναστείαν, ἣτις ἔχει τὴν ἐκβάσιν ἀδύνατον, καὶ ἄλλο δὲν γεννᾷ παρὰ τὴν πρόσκαιρον ὑπακοὴν τῆς ὑποκρίσεως.

§ XLII.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Ἀπ' ὅσα ἕως τῶρα ἐλάλησα δύναται τις νὰ συνάξῃ τὸ γενικὸν τοῦτο θεώρημα, ὠφέλιμον κατὰ πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγον σύμφωνον μὲ τὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ὡσεπιτοπολὺ ὡς νομοθέτην τὰ ἔθνη· « Πᾶσα ποινὴ, διὰ » νὰ μὴ γίνεται καταδυναστεία ἐνὸς ἢ πολλῶν, κατὰ μερικοῦ τινὸς πολίτου, πρέπει ἐξάπαντος νὰ ᾔηται δημόσιος, ταχεῖα, ἀναγκαῖα, μετριωτάτη, ὅσον δυνατόν, κατὰ τὰς δοθείσας περιστάσεις, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀδικήματα, καὶ διωρισμένη ῥητῶς ἀπὸ τοὺς νόμους. »